

ARHAIZMI U NAZIVIMA POLJOPRIVREDNIH ORUĐA – DIJALEKTOLOŠKA I SEMANTIČKA ANALIZA

Marija RAŠIĆ

doktorandica na Fakultetu za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku, Cara Hadrijana 10, Osijek, Hrvatska

marija.rasic.prof@gmail.com

Emina BERBIĆ KOLAR

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Cara Hadrijana 10, Osijek, Hrvatska

eberbic@foozos.hr

Daniel RAŠIĆ

Hrvatska agencija za poljoprivredu i hranu, Vinkovačka cesta 63c, Osijek, Hrvatska

daniel.rasic@hapih.hr

Sažetak

Cilj je rada filološki analizirati arhaizme u nazivima starih poljoprivrednih oruđa te njihovu primjenu u suvremenom značenjskom kontekstu. Kombinirajući dijalektološki pristup s proučavanjem poljoprivredne prakse, istražuje se u kojoj su mjeri tradicionalni nazivi oruđa očuvani u organskim idiomima suvremenoga značenjskoga korpusa aktivnoga uporabnog leksika.

Promjene u trendovima poljoprivrede često dovode do inovacija u dizajnu i funkcionalnosti poljoprivrednih alata i oruđa. Kako se tehnologija razvija i prilagođava potrebama suvremene poljoprivrede, mijenjaju se i nazivi i jezik koji se koriste za opisivanje tih alata. Uvođenje novih tehnoloških rješenja poput automatizacije, robotike ili precizne poljoprivrede zahtijeva nova imenovanja alata kako bi se odrazile njihove funkcije i performanse. Globalizacija poljoprivredne industrije dovodi do integracije stranih terminologija i naziva, što dodatno mijenja jezik poljoprivredne prakse. Ovaj dinamičan odnos između razvoja tehnologije, prilagodbe poljoprivrednih alata i promjena u jeziku odražava evoluciju same poljoprivredne djelatnosti te naglašava važnost kontinuiranog praćenja i prilagođavanja jezičnih obrazaca u skladu s promjenama u poljoprivrednom sektoru.

U prvom dijelu rada analiziraju se arhaizmi u nazivima poljoprivrednih alata i oruđa koja su se koristila u prošlim vremenima te se istražuje njihova povijest i semantičke promjene kroz vrijeme. Naglasak se stavlja na mjesne govore štokavskoga narječja i regionalne varijante naziva, istražujući njihovu raznolikost i kulturnu važnost. Proučavajući povijesni

razvoj naziva oruđa i semantičke promjene kroz vrijeme, istraženo je kako su mjesni govori i regionalne varijante nazivlja oblikovali poljoprivredni leksik. Ova analiza omogućuje uvid u bogatstvo jezičnoga nasljeđa i njegovu povezanost s kulturnim identitetom i tradicijom.

U drugom dijelu istražuje se kako su se ti arhaizmi očuvali ili modificirali u suvremenom poljoprivrednom vokabularu. Kroz primjere iz prakse na OPG-ovima Osječko-baranjske županije, anketom se analizira kako i koliko se tradicionalni nazivi oruđa koriste u suvremenom kontekstu poljoprivredne tehnologije i prakse, istražujući njihovu funkcionalnost i semantičku prilagodbu. Kroz ovu interdisciplinarnu analizu, rad doprinosi razumijevanju veze između jezičnih fenomena, kulturne baštine i praktične primjene u poljoprivredi. Osim toga, ističe se važnost očuvanja mjesnih govora, organskih idioma i tradicionalnih naziva u globaliziranom svijetu kako bi se sačuvala kulturna raznolikost i bogatstvo jezičnoga nasljeđa.

Ključne riječi: arhaizmi, dijalektologija, mehanizacija, poljoprivreda, poljoprivredni alati

Ključna poruka rada: Promjene u trendovima poljoprivrede dovode do inovacija poljoprivrednih alata. Kako se tehnologija prilagođava potrebama suvremene poljoprivrede, mijenja se i jezik koji se rabi za opisivanje tih alata. Rad prikazuje arhaizme u nazivima poljoprivrednih alata koji su se upotrebljavali u prošlosti te istražuje njihovu primjenu i semantičke promjene kroz vrijeme.

1. Uvod

Ravničarski krajolik Slavonije i Baranje stoljećima je prepoznatljiv po svom plodnom tlu i bogatoj poljoprivrednoj proizvodnji. Ovaj dio Republike Hrvatske, poznat i kao „žitnica Hrvatske», igra ključnu ulogu u osiguravanju prehrambene sigurnosti zemlje i doprinosi značajnom dijelu BDP-a istočnog dijela Republike Hrvatske.

Poljoprivreda je jedna od najvažnijih grana gospodarstva u Slavoniji i Baranji. Upravo ova gospodarska djelatnost zapošljava značajan dio stanovništva i doprinosi razvoju ruralnih područja. Osim izravnog zapošljavanja u poljoprivredi, ova grana djeluje i kao katalizator za razvoj drugih sektora u regiji poput prehrambene industrije, ruralnog turizma, trgovine i prometa.

Slavonija je najveća tradicijska regija u nizinskoj Hrvatskoj. Dok su sjeverna, južna i istočna granica Slavonije jasno definirane rijekama Dravom, Savom i Dunavom te državnom granicom, zapadna granica koja prati rijeku Ilovu, manje je precizna. To je posljedica činjenice da Ilova nije tako značajna prirodna granica kao druge spomenute rijeke. Prirodna obilježja i povijesni razvoj Slavonije jasno pokazuju da se ona, zahvaljujući

svojim specifičnim prirodnim i društvenim karakteristikama, izdvaja iz svog okruženja. Slavonija je kao jedna od najvećih i najprepoznatljivijih regija Hrvatske u današnje vrijeme obilježena uglavnom negativnim socioekonomskim i kulturološkim procesima. To se stanje odražava i na percepciju tog prostora izvan njega samoga, ali je takav regionalni identitet i unutar same regije. U predodžbi identiteta regije Slavonije i Baranje, uz ostale identitete, dominira identitet poljoprivrednog kraja koji uz regiju identitetski vezuje i lokalno stanovništvo. (Sarjanović, 2014)

Danas se u Slavoniji i Baranji poljoprivreda suočava s nizom izazova, uključujući klimatske promjene, nestabilnost cijena na poljoprivrednom tržištu i konkurenciju iz stranih zemalja. No, uz kontinuirano ulaganje u tehnološki napredak, održivu poljoprivrednu praksu i jačanje brendiranja lokalnih proizvoda, ova grana ima veliki potencijal za rast i prosperitet u budućnosti.

Poljoprivreda u regiji Slavonije i Baranje bogata je tradicijom te dugom poviješću bavljenja poljoprivredom. Proces prenošenja znanja i tradicionalnih načina uzgoja i proizvodnje prenosi se unutar obitelji kroz generacije. Lokalni poljoprivrednici, poznati po svojoj marljivosti, kreativnosti i predanosti težnji kvaliteti svojih proizvoda, njeguju ovu baštinu. Radni postupci poljoprivrednika tradicionalnim uzgojem rezultiraju očuvanjem i obogaćivanjem plodnosti tla i proizvodnjom kvalitetnih poljoprivrednih proizvoda. Uzgojem različitih kultura potiču bioraznolikost, a slikoviti ruralni mozaički krajolici privlače turiste iz cijeloga svijeta. Stoga je očuvanje i unaprjeđenje poljoprivrednog sektora u Slavoniji i Baranji, kao i povezivanje s turističkim sektorom, od ključne važnosti za održivu budućnost ove regije, ali i cijele Republike Hrvatske.

Paralelno svemu nabrojanome važno je i očuvanje bogatstva leksika koji se krije u nazivima poljoprivrednih alata i mehanizacije, doprinoseći očuvanju jezika na više načina. Upotreba lokalnih riječi, danas manje učestalih u širokoj upotrebi svakodnevnoga govora, sprječava njihovo nestajanje i osigurava im opstanak u poljoprivrednom značenju. Osim toga, nazivi alata i mehanizacije čuvaju sjećanje na tradicionalne poljoprivredne prakse i tehnike, nudeći nam uvid u bogatu povijest poljoprivrede u navedenoj regiji. Ne smijemo zaboraviti ni na povezanost ovih naziva s lokalnim identitetom i kulturom. Njihova upotreba jača osjećaj pripadnosti zajednici i čuva vezu s tradicijom. Stoga, očuvanje ovih dragocjenih naziva od ključne je važnosti za održavanje bogatstva hrvatskoga jezika i mjesnih govora, te za jačanje lokalnoga identiteta i kulturnoga nasljeđa.

Jedna od najvažnijih strateških grana u Republike Hrvatske jest poljoprivreda koja je najznačajnije zastupljena u Slavoniji i Baranji doprinoseći gospodarskom razvoju i čuvajući ruralni karakter regije. Uz odgovoran i inovativan pristup poljoprivrede će i dalje igrati ključnu ulogu u budućnosti ovog dijela zemlje.

1.1. Poljoprivreda i poljoprivredni leksik u Slavoniji i Baranji kroz vrijeme

Povijesna percepcija Slavonije neraskidivo je povezana s poljoprivredom. Prirodni uvjeti ovog prostora bili su idealni za razvoj poljoprivrede što je dovelo do osnivanja prvih naselja i dugotrajnog prevladavanja poljoprivrede u gospodarstvu. Posebno intenzivan razvoj poljoprivrede zabilježen je nakon oslobođenja od Osmanlija, kada su procesi refeudalizacije i dekameralizacije značajno utjecali na oblikovanje agrarnog sustava istočne Hrvatske. (Sarjanović, 2014)

Jedan od identiteta regije je i jezik, preciznije mjesni govori i dijalekti. Osim što nam pokazuju granice pojedinih regija, rasprostranjenost različitih dijalekata otkriva i koliko su ti krajevi međusobno povezani. Jezična situacija u savsko-dravskom međuriječju odličan je pokazatelj migracija koje su se tu događale tijekom povijesti. Počeci ovog razvoja sežu u 6. i 7. stoljeće, s dolaskom Slavena koji su se podijelili u tri skupine. Najprije su stigli oni iz doline Save i Drave, a zatim i oni iz Panonije. Kako su se različiti narodi miješali, tako su se miješali i njihovi jezici. Tako su u nekim krajevima nastali štokavski dijalekti s ekavskim izgovorom, a u drugima s ijekavskim ili jekavskim. Sve do dolaska Turaka, jezična situacija nije se značajnije mijenjala. (Sarjanović, 2014, prema Pavičić, 1953)

Poljoprivreda, kao jedna od najstarijih ljudskih djelatnosti, oduvijek je bila usko povezana s jezikom. Promjene u poljoprivrednoj tehnologiji neminovno su utjecale da se dogode promjene i u poljoprivrednom leksiku koji ju opisuje i imenuje. Od jednostavnih alata i prirodnih procesa, do sofisticiranih strojeva i digitalnih tehnologija, svaki novi izum donosio je sa sobom i nove riječi.

Arhaizmi su danas u ulozi svjedoka prošlosti. Riječi poput, *srp*, *kos*, *motičica*, i mnoge druge danassunampoznateuglavnomizpovijesnihromanailiizusmenihpredajastarijihgeneracija. Tosuarhaizmi,odnosnoriječikojesuizašleizopćeupotrebejersupredmetikojesuoznačavale zamijenjeni novima. Ove riječi svojevrsni su fosilni ostaci nekadašnjeg poljoprivrednog svijeta, a njihovo očuvanje u jeziku važno je za razumijevanje naše kulturne baštine. Prema Hrvatskoj enciklopediji (2013. – 2024.) koja *arhaizam* definira kao ono što je zastarjelo, preuzeto iz starine, nesuvremeno, a u jezikoslovlju naglašava da je to zastarjela riječ ili konstrukcija, po izrazu ili po sadržaju te po fonološkoj i tvorbenoj obilježnosti. Enciklopedijska natuknica naglašava da arhaizmi pripadaju pasivnomu, vremenski raslojenomu nestandardnom leksiku, a iz uporabe su se izgubili zbog jezičnih i izvanjezičnih razloga. U suvremenom jeziku imaju istoznačne leksičke zamjene, za razliku od zastarjelica, historizama koji označavaju zastarjele pojmove i koji nemaju istoznačnice. Arhaizmi u opću uporabu mogu ponovno ući kao oživljenice.

Dok su arhaizmi svjedoci prošlosti, novotvorenice nam, s druge strane, služe kao pokretači i pokazivači promjena. Razvoj poljoprivrednih tehnologija i jezika teku paralelno i sukladno, odnosno razvoj poljoprivredne tehnologije neprestano stvara potrebu za novim riječima. Traktori, kombajni, sijačice, herbicidi, pesticidi, GMO, precizna poljoprivreda, senzori, dronovi – to su samo neki od pojmova koji su ušli u naš svakodnevni govor

zahvaljujući napretku u poljoprivrednoj mehanizaciji. Ove novotvorenice često su složenice ili posuđenice iz drugih jezika, a njihovo značenje može se mijenjati i razvijati s vremenom te prilagođavati gramatici hrvatskoga jezika.

Znanost i tehnologija imaju sve veći utjecaj na poljoprivredu, što se odražava i na jezik. Pojmovi poput biotehnologija, genetika, agronomija, fitopatologija, sve su češći u poljoprivrednom diskursu. Osim toga, razvoj računalnih tehnologija omogućio je stvaranje novih alata za obradu podataka i upravljanje poljoprivrednim proizvodnjom, što je dovelo do pojave novih pojmova kao što su GIS (geoinformacijski sustav), GPS (globalni položajni sustav), senzori, umjetna inteligencija i drugi.

Napredak u komunikacijama također je utjecao na jezik poljoprivrede. Danas poljoprivrednici sve više koriste internet i društvene mreže za razmjenu informacija i iskustava. To dovodi do stvaranja novih načina izražavanja i novih žargona.

Leksik poljoprivrede neprestano se mijenja i razvija, odražavajući promjene u tehnologiji i društvu. Arhaizmi nam pomažu da razumijemo prošlost, dok novotvorenice otvaraju prozor u budućnost. Iako se pojedine riječi mogu izgubiti iz upotrebe, jezik poljoprivrede i dalje će se razvijati i prilagođavati novim izazovima. Očuvanje poljoprivrednog leksika važno je za očuvanje naše kulturne baštine te za bolje razumijevanje svijeta oko nas.

Da bismo razumjeli sadašnjost i sadašnje stanje u poljoprivrednom leksiku, potrebno je analizirati prošlost i tijek promjena kroz vrijeme koje su se dogodile u poljoprivredi, a utjecale su i na poljoprivredni leksik.

Analize povijesti hrvatske poljoprivrede Rudolfa Bićanića (1951) sežu, fragmentarno, čak i do početka 17. stoljeća. Tako on navodi da je ekstenzivno stočarstvo bilo dominantno obilježje poljoprivrede u Hrvatskoj i Slavoniji u 17. i 18. stoljeću. U 18. stoljeću Slavonija je doživjela značajan preobrazbu u poljoprivredi, prelazeći s ekstenzivnog stočarstva na intenzivniju ratarsku proizvodnju. To je bio složen proces koji je zahtijevao transformaciju tradicionalnog načina života i rada. Matija Antun Reljković u svom književnom djelu „Satir iliti divji čovik” nudi dragocjen uvid u ove promjene i njihov utjecaj na slavonsko seljaštvo.

Analizirajući dva izdanja Reljkovićeve Satira, Bićanić nam predstavlja detaljan prikaz poljoprivrednih praksi u Slavoniji toga doba. Reljković ističe primitivne metode obrade zemlje, gdje je „teška” zemlja često ostajala na ugaru, a gnojenje i izbor sjemena nisu bili primjereni. Opisujući primitivne metode, koristi i poljoprivredni leksik koji se upotrebljavao u to vrijeme.

Uvođenje novih kultura, poput krumpira i kukuruza, te zamjene volova konjima, predstavljali su značajne promjene. Nova poljoprivredna praksa zahtijevala je više ljudskog rada, što je dovelo do velikih promjena u načinu života i rada seljaka.

Osim toga, 1761. godine u Slavoniji je započela kampanja uzgoja svilenih buba, koja je donijela značajne ekonomske koristi. Ovaj poduhvat dodatno je potaknuo transformaciju poljoprivrede i diversifikaciju prihoda seljačkih obitelji.

Uz tehnološke promjene u poljoprivredi, Reljković u Satiru ističe i utjecaj vanjskih gospodarskih čimbenika. Razvoj trgovine i promjene trgovačkih putova otvorili su nove mogućnosti za plasman poljoprivrednih proizvoda, što je dodatno potaknulo napredak u ovoj djelatnosti.

Dakle, Reljkovićev Satir nudi nam, ne samo satirični prikaz slavonskog društva 18. stoljeća unutar književnoga djela, već i vrijedan izvor informacija o značajnim promjenama u poljoprivredi tog doba. Njegova djela svjedoče o njegovom dubokom razumijevanju ekonomskih čimbenika koji su utjecali na život sela i o njegovoj ulozi kao značajnog intelektualca toga doba. (Bićanić, 1951: 325-330)

Zbog plodnoga tla Slavonija toga vremena bila je 'obećana zemlja' te je nakon habsburško-osmanskog rata 1716. – 1718. godine Slavonija doživjela intenzivan porast stanovništva. U periodu od 1702. do 1736. godine broj stanovnika se, barem u civilnom dijelu Slavonije, udvostručio.

Ovaj porast bio je rezultat naseljavanja ljudi iz južnih i jugoistočnih krajeva, uglavnom iz Bosne, Srbije, ostalih dijelova Hrvatske (posebno Like, Gorskog kotara i Korduna) te Dalmacije i Hercegovine. Migracije u Slavoniju potaknula su ratna stradanja i pozivi vojnih vlasti.

Doseljenici su većinom bili vojno i agrarno stanovništvo koje se naseljavalo na već obrađena područja ili na ona područja koja su dugo bila napuštena. Ovaj priljev stanovništva značajno je utjecao na demografsku strukturu Slavonije i doprinio razvoju poljoprivrede.

Važno je napomenuti da se ova migracija odvijala u kontekstu habsburške kolonizacijske politike. Habsburška Monarhija nastojala je ojačati svoje granice i naseliti pusta područja te je naseljavanje Slavonije bilo dio te strategije.

Osim demografskih promjena, doseljavanje je utjecalo i na kulturni i jezični mozaik Slavonije. Doseljenici su sa sobom donijeli svoje običaje, jezik i tradiciju, što je obogatilo kulturni život regije. Ukratko, naseljavanje Slavonije u 18. stoljeću bio je značajan demografski, gospodarski i kulturni fenomen koji je ostavio trajan trag na regiju. (Tomek, 2022)

Vrijeme 19. stoljeća u Slavoniji i Baranji bilo je obilježeno zadrugama i uvjerenjem većine slavenskih pravnika o prastarom i isključivo slavenskom podrijetlu zadruge. Ova teza, temelj takozvane historijske škole prava, snažno je utjecala na pristup zadržnom pitanju sve do početka 20. stoljeća. Prema Franji Račkom, Slaveni su zadrugu kao organizaciju obiteljskog života donijeli iz svoje stare postojbine, a vlasništvo je bilo kolektivno, pripadajući cijeloj zadrugi. Proces raspadanja zadruga, započet u 19. stoljeću, išao je paralelno s pokušajima usklađivanja običajnog zadržnog prava s pisanim zakonima.

Iako se kućna zadruga često povezuje s Vojnom krajinom, ona je postojala i u ostalim dijelovima Hrvatske. Prvi zakonski pokušaji uređenja zadružnih odnosa dogodili su se u Vojnoj krajini 1807. godine, dok se u civilnom dijelu primjenjivao građanski zakonik iz 1840. koji je, proturječan zadružnom pravu, djeci davao pravo nasljeđivanja. To je ubrzalo podjele zadruga.

Daljnji zakoni, doneseni u vrijeme liberalizma i modernizacije, nisu uspjeli uskladiti građansko pravo sa zadružnim, a posebno po pitanju vlasništva i nasljeđivanja. Ekonomska kriza sredinom 19. stoljeća dodatno je ubrzala ovaj proces, pojačavši individualizam i želju za samostalnim gospodarenjem. Zakoni su više bili reakcija na ove procese nego njihov uzrok. (Marković, 2009)

Liberalni zakoni doneseni za vrijeme Mažuranićevog banovanja ubrzali su raspad zadruga. Osnovni problem tih zakona, donesenih u doba liberalizma i modernizacije, bilo je neslaganje s običajnim zadružnim pravom, posebno u pitanjima vlasništva i nasljeđivanja. Osim pravnih razloga, često se spominje i tzv. ženska teorija koja žene optužuje za razbijanje zadruga. Međutim, ova teorija je pojednostavljena i ne objašnjava zašto bi žene to činile baš u drugoj polovici 19. stoljeća.

Jedan od važnijih čimbenika bilo je i stanje u gospodarstvu. Gospodarska kriza sredinom 19. stoljeća, s padom cijena poljoprivrednih proizvoda i porastom poreza, onemogućila je zadrugama da održavaju dotadašnji način života. Svađe unutar zadruga su se pojačale, a pojedinci su težili odvajanju kako bi poboljšali svoj ekonomski položaj. Zakoni su se donosili kako bi se legalizirali već postojeći procesi, a ne kako bi ih uzrokovali. Stoga se može zaključiti da su ekonomski razlozi bili presudni za raspad zadruga. (Marković, 2009)

U drugoj polovici 19. stoljeća razvoj poljoprivrede u Hrvatskoj i Slavoniji bio je obilježen značajnim promjenama u posjedovnoj strukturi. Poljoprivredna gospodarstva postupno su postajala manja, što je utjecalo na način proizvodnje i ekonomsku snagu pojedinih područja. Iako su se slični procesi događali i u tadašnjoj Virovitičkoj županiji, postoje određene specifičnosti koje upućuju na nešto sporiji tempo promjena u odnosu na druge dijelove Hrvatske i Slavonije. (Bojanić, Ređep i Žugaj, 1990)

Tijekom 20. stoljeća osnovna značajka poljoprivrede je mješovitost produkcionih odnosa i činjenica da se tek s naporom može izdvojiti nekoliko čistih sektora proizvodnje — kapitalistički (obilježen najamnom radnom snagom i proizvodnjom za tržište), sektor proste robne proizvodnje i čisto prirodni sektor, a zatim se može razmotriti i razvikan društveno-ekonomskih odnosa u poljoprivredi (agrarna reforma, likvidacija feudalnih ostataka i veleposjeda, kolonizacija, klasna diferencijacija na selu i položaj srednjih i siromašnih seljaka, ekonomska migracija, klasna i posjedovna struktura seljaštva te težak položaj srednjih i siromašnih seljaka, zaduženja). (Maticka, 1974)

Danas je važno imati te povijesne poljoprivredne sadržaje popisane i opisane na jednome mjestu kao što je tematski rječnik organskog govora jer ih on uz popis i gramatički opis

čuva od zaborava. U opisima mjesta i mjesnih govora uvijek se, između ostalih, kategorija leksema, neizbježno ističe, u ovom slučaju bit će to kategorija vezana uz poljoprivredu, poljoprivredno oruđe i mehanizaciju te poslove kroz godinu vezane za sjetvu, žetvu itd. Tom se metodologijom opisa lokalnog govora vodila i naša slavonska leksikologinja i dijalektologinja Marija Znika u svojim leksikološkim djelima u kojima opisuje podgajačku šokačku ekavicu u okviru slavonskoga dijalekta. Znika čuva starinu u jeziku neizbježno spajajući ruralni kraj iz kojeg potječe i poljoprivredu kao jednu od osnovnih djelatnosti ljudi toga kraja opisujući arhaizmima ljudsku svakodnevicu toga kraja. A svakodnevica je poljoprivreda, poljoprivredni poslovi, običaji ljudi kroz kalendarsku i poljoprivrednu godinu itd. Znika to sve čini kroz priče ispričane arhaizmima, ali i kroz rječnički popis leksema želeći ih otrgnuti od zaborava. Najprije je to u njezinom rječničkom djelu „Podgajački zvon: leksikografsko-etnografski prinosi iz donje Podravine“ koje je Marija Znika objavila 2010. godine. Između svih ostalih tema priča ističe priče u kojima se bavila nazivljem alata i oruđa u poljodjelstvu čuvajući na taj način arhaizme, ali i staru poljoprivrednu praksu od zaborava. Opisala je i život uz Dravu koja teče neposredno uz selo, a posebnu je pozornost posvetila radovima ljudi kroz godinu te ih opisala: pečenje domaćeg kruha iz krušne peći, kosidba, vršidba, radove u vinogradu, radove s konjima, klanje, a navela je i koji su to bili ‘mrski poslovi’. (Rašić i Berbić Kolar, 2023)

U „Podgajačkom zvonu“ Znika je sama sebi dala temelj za svoje drugo po redu dijalektološko leksikografsko djelo - „Rječnik podgajačkoga govora“ koji je objavljen 2017. godine. Kako je sama autorica naglasila u Predgovoru, djelo je rezultat višegodišnjeg rada i zanimanja za zavičajni govor koje ima preko 5 300 natuknica koje su akcentirane i popraćene nužnim gramatičkim podacima. Autorica je u rječničkim natuknicama donijela značenja riječi koja se koriste kao sinonimi ili definicijama koje su popraćene akcentuiranim primjerima. U natuknicama je donijela i neka česta osobna imena.

Prema koncepciji ovoga djela možemo zaključiti da je ovo djelo bliže no prvo spominjano tipičnoj rječničkoj koncepciji, no i u ovome djelu kao i u prvom Znika donosi popratne tekstove.

Tako se u jednom poglavlju iza samih rječničkih natuknica bavi obilježjima podgajačkoga govora i morfološki opisuje govor. I u ovom djelu Znika donosi tekstove na podgajačkome govoru pa tako iza rječničkih natuknica i opisa govora slijedi nekoliko tekstova s različitim temama u kojima čuva poljoprivredne arhaizme: alat i pribor u kući, baščica i radovi u njoj, dječje igre, odgovara na pitanje što su to kiseljaki, što je kloca, o družini i hijerarhiji u domaćinstvu, običajima kad se dijete rodi, o zimskim radostima u vremenima kad su zime bile jače no danas, te o sezonskim poslovima kao što je vozidba žita, luštrenje kukuruza, briga oko domaćih životinja, itd. (Rašić i Berbić Kolar, 2023)

Sagledavši proces razvitka iz današnje perspektive, poljoprivreda je prošla dug put od svojih tradicionalnih korijena, gdje su ljudi obrađivali zemlju ručno i uz pomoć životinja, do današnje moderne, digitalizirane poljoprivredne prakse. Tijekom tisućljeća razvijali su

se napredniji alati i tehnike, kao što su plug i jaram, što je dovelo do veće učinkovitosti i produktivnosti. Industrijska revolucija donijela je mehanizaciju poljoprivrede s traktorima i kombajnima, te umjetna gnojiva i pesticide, što je dodatno poboljšalo prinos. Razvoj znanosti o tlu i biljkama omogućio je preciznije gnojenje, navodnjavanje te kontrolu štetnika. Genetička modifikacija dovela je do usjeva otpornih na bolesti i štetnike, te herbicide. Precizno poljoprivredno gospodarstvo današnjice koristi lokatore globalnog položajnog sustava - GPS, senzore i podatke za optimizaciju unosa resursa i minimiziranje štetnog utjecaja na okoliš. Digitalna poljoprivreda spaja IoT senzore, strojeve i sisteme u jedinstvenu mrežu za praćenje uvjeta u polju i automatsko donošenje odluka. Umjetna inteligencija analizira podatke i optimizira operacije na polju za učinkovitije korištenje resursa, veći prinos i bolju zaštitu okoliša. Važno je napomenuti da se ove faze razvoja nisu događale u istom vremenskom okviru u svim dijelovima svijeta, te je razvoj poljoprivrede varirao ovisno o nivou tehnološkog napretka, dostupnosti resursa te o kulturnim i ekonomskim čimbenicima.

Prema tome, veliki je utjecaj globalizacije na poljoprivredu, a time i na poljoprivredni leksikon danas. Globalizacija je proces koji je duboko promijenio sve aspekte našeg života, uključujući i jezik. Poljoprivreda, kao jedna od najstarijih ljudskih djelatnosti, nije ostala imuna na te promjene. Ubrzana razmjena dobara, usluga i informacija na globalnoj razini dovela je do intenzivnog prožimanja različitih kultura i jezika, što se posebno očituje u poljoprivrednom leksikonu.

Danas više nego ikad dolazi do posuđivanja riječi iz stranih jezika, pogotovo sveprisutnog engleskog jezika. To posuđivanje riječi je jedan od najočitijih utjecaja globalizacije na poljoprivredni leksikon. S dolaskom novih tehnologija, sorti, metoda i proizvoda iz drugih dijelova svijeta, u naše jezike ulaze i novi termini. Engleski jezik, kao dominantan jezik u globalnoj trgovini i znanosti, posebno je značajan izvor novih riječi u poljoprivredi. Tako su u hrvatski poljoprivredni leksikon ušle riječi poput hibrid, GMO (engl. *genetically modified organisms*), biotehnologija, agroturizam i mnoge druge.

Na taj način dolazi do stvaranja novih pojmova i neologizama u jeziku. Globalizacija potiče i stvaranje novih pojmova koji odražavaju nove pojave u poljoprivredi. To su često složenice ili kratice koje nastaju kombiniranjem riječi iz različitih jezika. Primjerice, pojam agroekologija nastao je kombiniranjem grčke riječi *agro* (polje) i grčke riječi *logos* (znanost), dok je GMO kratica za genetički modificirani organizam.

Uz posuđivanje i preuzimanje iz stranih jezika, događa se i prilagodba već postojećih riječi. Tako postojeće riječi često mijenjaju svoje značenje pod utjecajem globalizacije. Na primjer, riječ ekološki danas ima šire značenje nego prije, obuhvaćajući ne samo odnos prema prirodi, već i društvene i ekonomske aspekte poljoprivrede. Slično tome, riječ organski više nije vezana samo za organsku kemiju, već označava način proizvodnje hrane bez upotrebe sintetičkih gnojiva i pesticida.

Iako globalizacija donosi brojne prednosti, važno je očuvati i lokalne specifičnosti poljoprivrednog jezika, kako bismo sačuvali bogatstvo naše kulturne baštine. Neminovno je da globalizacija ima značajan utjecaj na lokalne govore i dijalekte.

Globalizacija može imati i negativan utjecaj na lokalne govore i dijalekte te na poljoprivredni leksik u njima. Posuđivanje stranih riječi i standardizacija terminologije mogu dovesti do gubitka specifičnih lokalnih izraza koji su se stoljećima koristili u određenim regijama.

Slavonija i Baranja, kao regija bogatih poljoprivrednih resursa, predstavlja neiskorišten potencijal za razvoj hrvatskog gospodarstva. Kako bi se ostvario puni potencijal ove regije, nužna su značajna ulaganja u modernizaciju poljoprivredne proizvodnje, posebno u ekološku proizvodnju. Paralelno s ulaganjima, potrebno je razvijati i stručne kadrove koji će pratiti nove tehnologije i trendove u poljoprivredi. Samo na taj način Hrvatska može postati konkurentna zemlja poljoprivrednih proizvoda na globalnom tržištu. A sukladno ostvarivanju punoga potencijala i edukaciji kadrova, potrebno je obratiti pažnju i na leksik u poljoprivrednom nazivlju koji će se prilagođavati novim poljoprivrednim tehnologijama, dok paralelno tome u isto vrijeme treba očuvati arhaizme koji imenuju poljoprivrednu tehnologiju kroz prošlo vrijeme.

2. Čuvanje arhaizama u suvremenom poljoprivrednom vokabularu danas

Dijalektološka analiza razumijevanja arhaičnog poljoprivrednog leksika kod suvremenih poljoprivrednika predstavlja važan korak u očuvanju kulturne baštine. Naime, poljoprivreda je stoljećima oblikovala jezik Slavonaca i Baranjaca, a arhaični poljoprivredni termini nezaobilazni su dio te baštine. Analiza nam omogućuje da dokumentiramo i sačuvamo riječi i izraze koji bi inače mogli biti zaboravljeni, te također da pratimo kako se poljoprivredni jezik mijenjao tijekom vremena, što nam daje uvid u povijesni razvoj poljoprivrede i društva općenito.

Poznavanje arhaičnog leksika također olakšava razumijevanje starih poljoprivrednih tekstova, poput uputa, recepata ili zapisa o različitim poljoprivrednim praksama. Time se omogućuje bolja povezanost s tradicijom i dublje razumijevanje poljoprivrednih procesa. Nadalje, analiza može pomoći u identificiranju razlika u jeziku koje mogu otežavati komunikaciju između starijih i mlađih generacija poljoprivrednika, čime se doprinosi očuvanju znanja i vještina stečenih iskustvom.

Rezultati dijalektološke analize mogu poslužiti kao temelj za razvoj obrazovnih programa koji će pomoći u očuvanju i prenošenju znanja o tradicionalnim poljoprivrednim metodama i poljoprivrednoj mehanizaciji. Također, poznavanje specifičnog leksika vezanog uz određene autohtone proizvode može pomoći u njihovoj zaštiti i promociji.

Ukratko, dijalektološka analiza razumijevanja arhaičnog poljoprivrednog leksika važna je

jer nam pomaže očuvati prošlost, bolje razumjeti sadašnjost i osigurati bolju budućnost za poljoprivredu i ruralne zajednice.

Dijalektalni leksemi u poljoprivredi, dragocjeni su dijelovi naše baštine, a istovremeno svjedoče o bogatstvu jezika i kulture. Njihovo očuvanje od ključne je važnosti za održavanje identiteta i tradicije. Aktivna upotreba u svakodnevnom govoru, radu i obrazovanju ključna je za oživljavanje ovih leksema. Dokumentiranje i istraživanje osiguravaju trajni zapis, a digitalizacija olakšava dostupnost i korištenje. Obrazovanje i promocija šire svijest o vrijednosti ovih leksema, dok međugeneracijski prijenos osigurava opstanak u budućnosti. Zajedničkim snagama možemo očuvati ove jezične dragulje i osigurati da i dalje oplođuju polja naše kulture.

3. Materijal i metode

Istraživanje o korištenju i razumijevanju arhaičnih naziva poljoprivrednih alata i mehanizacije s naglaskom na semantiku odabranih naziva provelo se anketnim ispitivanjem.

Ciljana skupina anketnih ispitanika bili su nositelji obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na području Osječko-baranjske županije. Na anketni upitnik poslan elektroničkom poštom vlasnicima obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava odgovorilo je 125 ispitanika.

Kao glavni instrument istraživanja korišteni su anketni upitnici, a za potrebe pisanja ovoga rada korištene su metode sinteze, analize i komparacije.

Anketna pitanja/tvrđnje su zatvorenoga tipa, osim posljednjega pitanja koje je oblikovano kao pitanje otvorenoga tipa u kojem je svaki ispitanik trebao prepoznati arhaične izraze koje poznaje te im dati semantički opis:

1. Jeste li upoznati s korištenjem arhaizama u imenima alata i mehanizacije u poljoprivrednoj struci?
2. Kako biste opisali svoje razumijevanje arhaizama u imenima alata i mehanizacije?
3. Koja je vaša preferencija kada je u pitanju korištenje arhaizama u imenima alata i mehanizacije?
4. Smatrate li da korištenje arhaizama u imenima alata i mehanizacije otežava ili olakšava komunikaciju među poljoprivrednicima?
5. Koliko često koristite arhaizme u svakodnevnom razgovoru ili komunikaciji u poljoprivrednom kontekstu?

6. Koja je vaša glavna motivacija za korištenje ili izbjegavanje arhaizama u imenima alata i mehanizacije?
7. Kako biste ocijenili vašu spremnost za prihvaćanje novih termina umjesto arhaizama u poljoprivrednoj struci?
8. Kako biste voljeli da se razvija upotreba jezika u poljoprivredi u pogledu korištenja arhaizama?

U 9. pitanju - Od nabrojanih, koji arhaizmi u imenima alata i mehanizacije su vam poznati i koristite ih u svom govoru? Bilo je moguće označiti više ponuđenih riječi.

Riječi koje su ovdje ponuđene isključivo su imenice koje su izabrane iz dijalektološkog rječnika Marije Znike „Rječnik podgajačkoga govora“ iz 2017. godine. Arhaizmi su birani na način da semantički budu zastupljeni pojmovi iz područja poljoprivredne mehanizacije; poljoprivredni alati i oruđe. Marija Znika u svome se rječniku bavila dijalektološkim izrazima koji su vezani uz poljoprivredu, običaje ljudi kroz godinu, kućanstvo, i ostalo.

Arhaizmi koji su izdvojeni iz „Rječnika podgajačkoga govora“ te su korišteni u anketi su sljedeći:

ornîce, ornîcâ, im. ž. r. pl. t. – kolica koja se pričvrste za plug kada se ore

járam, im. m. r. – drvena naprava, okvir u koji se upreže tegleća marva

zûbača, im. ž. r. – grablje

crtálo – željezni nož na plugu koji reže brazdu okomito

bâcanj/bâcnja, im. m. r. – opletena velika i duboka košara u kojoj se nosi sijeno ili pljeva; vrsta koša za ribolov

bûdak, im. m. r. – uska duboka kopača za duboko kopanje

prâčak, im. m. r. – drvena naprava za istresanje zrnja

bâgljič, im. m. r. – stog, plast

ârenda, im. ž. r. – zakup, (dâti u ârendu – dati vlastito zemljište drugome na obradu)

âmbar, im. m. r. – hambar, drvena zgrada gdje su se čuvale žitarice, spremište

dvõjnjaš, im. m. r. – plug koji ore dvije brazde

lêmeš, im. m. r. – ralo

õgritáč, im. m. r. – vrsta ljevkastog pluga kojim se nagrće zemlja na biljke

palija, im. ž. r. većinom u množini – motke kojima se proširuju kola za prijevoz

trorõge, im. ž. r. pl. t. – drvene vile s tri zupca/roga

repãara, im. ž. r. – stroj sa zupcima na bubnju služi za usitnjavanje repe, bundeva i sl. rezanjem u tanje listiće

Riječi su u 9. pitanju samo nabrojene bez opisa te su ih ispitanici trebali prepoznati kao arhaizme kojima razumiju značenje i koriste ih u svome vokabularu, a u 10. pitanju, koje je jedino u anketi otvorenoga tipa, ispitanici su trebali opisati, tj. navesti vlastiti opis značenja onim riječima koje poznaju.

Prije samog početka ankete, ispitanike se upoznao sa svrhom i ciljem istraživanja te su upoznati s temom i pitanjima. Anketno ispitivanje bilo je anonimno.

4. Rezultati i rasprava

Na prvo anketno pitanje „Jeste li upoznati s korištenjem arhaizama u imenima alata i mehanizacije u poljoprivrednoj struci?“ 53% ispitanika je odgovorilo da je djelomično upoznato s arhaizmima u poljoprivrednom nazivlju, 27% ispitanika je odgovorilo da nisu upoznati, a 20% ispitanika s njima je u potpunosti upoznato.

Na pitanje „Kako biste opisali svoje razumijevanje arhaizama u imenima alata i mehanizacije?“ te da izvrše samoprocjenu svojega znanja o istima, 57% ispitanika svoje je razumijevanje ocijenilo osrednjim tj. da razumiju značenje samo nekih arhaičnih naziva, 20% tvrdi da ne razumije značenje, a 23% svoje poznavanje arhaičnih naziva smatra vrlo dobrim.

Kada je riječ o preferenciji korištenja arhaizama u imenima alata i mehanizacije čak 44% ispitanika je odgovorilo da ne obraćaju pažnju na nazive, te im je važno da su alati funkcionalni. Samo 10% ispitanika je odgovorilo da radije biraju modernije nazive koji su jednostavniji i praktičniji, a 46% ispitanika je odgovorilo da vole i preferiraju tradicionalne nazive koji su dio povijesti poljoprivrede.

Četvrto pitanje „Smatrate li da korištenje arhaizama u imenima alata i mehanizacije otežava ili olakšava komunikaciju među poljoprivrednicima?“ odnosilo se na komunikaciju, a na njega je 50% ispitanika odgovorilo da im korištenje arhaizama olakšava komunikaciju jer su arhaizmi dio tradicije i zajedničkog jezika poljoprivredne zajednice. Da izbor riječi nema utjecaja na kvalitetu komunikacije smatra 27% ispitanika, dok 23% ispitanika smatra da upotreba arhaizama otežava komunikaciju, posebno kod mladih poljoprivrednika koji nisu upoznati s tim izrazima.

Na pitanje o frekventnosti i učestalosti korištenja arhaizama u poljoprivrednim nazivima u svakodnevnom govoru čak 73% ispitanika je odgovorilo da ih koristi ponekad, ovisno

o situaciji ili sugovorniku; 13% ih koristi redovito jer arhaizme smatra važnim dijelom tradicije, a također 13% ispitanika ih uopće ne koristi jer preferira moderne nazive.

Šesto pitanje odnosilo se na motivaciju korištenja, odnosno izbjegavanja arhaizama u imenima alata i mehanizacije na koje je 71% ispitanika odgovorilo da upotrebljava iste jer žele održati tradiciju i kulturno naslijeđe, a 29% ispitanika su oni koji ih izbjegavaju koristiti u komunikaciji jer paze na praktičnost i jednostavnost komunikacije.

Što se tiče spremnosti za prihvaćanje novih termina umjesto arhaizama u poljoprivrednoj struci, čak 80% ispitanika odgovorilo je da su djelomično otvoreni prema novim suvremenim izrazima, ali da smatraju da treba zadržati određene tradicionalne izraze. Pri tome je 10% ispitanika odgovorilo da su vrlo otvoreni za promjene i modernizaciju jezika, a preostalih 10% ispitanika se izjasnilo da uopće nisu otvoreni za promjene te da preferiraju zadržavanje arhaizama.

Od nabrojenih arhaizama: *ornice*, *jaram*, *zubača*, *crtalo*, *bacanj/bacnja*, *budak*, *praćak*, *baglič*, *arenda*, *ambar/hambar*, *dvojnjaš*, *lemeš*, *ogritač*, *palijs*, *troroge* i *repara* ispitanici su najviše puta označili *budak* i *lemeš* te su to arhaizmi koji su prepoznati od najvećeg broja ispitanika, zatim slijed *ambar/hambar* i *crtalo*, te *arenda*, *repara* i *ornice*. Najmanje poznati arhaizmi ispitanicima su: *bacanj/bacnja* i *dvojnjaš*.

U posljednjem pitanju, koje je otvorenoga tipa, ispitanici su trebali iste arhaizme, koji su im bili ponuđeni u prethodnome pitanju, semantički opisati. Pri tome je najviše ispitanika semantički opisalo arhaizam *budak* opisavši ga kao 'alat za kopanje zemlje gdje ima kamenja', 'alat između motike i krampa', 'veliki čekić', 'alat za nakapanje tvrde zemlje', 'vrtni alat nalik štihači', te je za njega najviše nepreciznih opisa kao 'alat kojim se kopa'. Zatim su *lemeš* opisivali kao 'alat za oranje zemlje', 'dio pluga', 'raonik pluga', a najčešće je opisan kao 'raonik'.

Sljedeća opisana riječ je, prema broju opisa, *ambar*. Uz *ambar* ispitanici su navodili sljedeće opise: 'prostorija za držanje žita', 'prostor za čuvanje žitarica', 'drvena nastamba koja je služila za skladištenje žitarica', 'skladište žitarica', 'gdje se spremaju pšenica, ječam, zob, a nekada i brašno'. Najčešći opis *ambara* je 'skladište' što je dosta neprecizan opis budući da nije precizirano za što je služilo to 'skladište' i što se u njemu skladištilo jer je *ambar* vrlo specifična ostava tj. skladište jer je riječ o zasebnoj zgradi, on nije dio obiteljske kuće, građen je od drveta te su se u njemu skladištile žitarice, ljetina, itd.

Riječi koje su ostale bez svojih opisa su *bacanj/bacnja* i *dvojnjaš*, što je očekivano budući da su to riječi koje su u 9. pitanju označene kao riječi koje ispitanicima nisu poznate, a uz njih je također arhaizam *praćak* kao riječ kojoj ispitanici nisu dodali svoj opis i značenje.

Iz rezultata ankete može se zaključiti da polovina ispitanika u svakodnevnoj komunikaciji koristi arhaizme kada je u pitanju poljoprivredno oruđe i mehanizacija, poznaju značenje tih arhaizama i ujedno su svjesni da na taj način čuvaju svoju tradiciju, ali i svoj jezik.

Arhaizme u svojoj svakodnevnoj komunikaciji koriste ovisno o jezičnoj situaciji, a ujedno je to zbog praktičnosti i lakše komunikacije s ostalim poljoprivrednicima. Ispitanici su svjesni modernizacije poljoprivrednih tehnologija i otvoreni su za nove moderne nazive, ali naglašavaju i da je potrebno pronaći ravnotežu između tradicionalnih i modernih poljoprivrednih naziva i izraza. Sve to su i potvrdili prepoznavanjem velike većine odabranih arhaičnih imenica, ali i svojim opisivanjem značenja arhaizama.

Sve nabrojeno ukazuje na čuvanje starine u jeziku, gdje je ipak ostavljen prostor za prodiranje neologizama što je zbog napretka tehnologije potrebno neminovno, no nema mjesta strahu da će se arhaični nazivi zaboraviti i nestati iz jezika.

Očuvanje arhaizama u poljoprivredi predstavlja važan zadatak za očuvanje kulturne baštine. Ti stari, često zaboravljeni nazivi za alate, oruđe i poljoprivredne postupke, duboko su ukorijenjeni u našoj povijesti i tradiciji. Oni povezuju nas s našim precima, odražavajući stoljećima stečeno znanje o prirodi i poljoprivredi. Osim toga, arhaizmi olakšavaju komunikaciju između starijih i mlađih generacija, pomažući mladima da bolje razumiju svoje korijene.

Prenošenje arhaičnog poljoprivrednog leksika sa starijih generacija na mlađe generacije poljoprivrednika od presudne je važnosti za očuvanje naše kulturne nematerijalne baštine. Taj leksik nije samo skup riječi, već i nositelj znanja o tradicionalnim poljoprivrednim praksama, sortama biljaka, vrstama životinja te poljoprivrednim alatima i oruđima koji su se nekad koristili. Kada starije generacije dijele svoja iskustva i znanje, mlađe generacije ne samo da obogaćuju svoj vokabular, već i dublje razumiju povijest poljoprivrede u svom kraju. Očuvanje tog znanja pomaže u očuvanju tradicionalnog imenovanja jer se tako čuvaju i nazivi za stare sorte koje su otpornije na bolesti ili prilagođenije lokalnim agroklimatskim uvjetima. Također, to je važno i za razvoj agroturizma i promociju lokalnih proizvoda, jer poznavanje tradicionalnih naziva i termina povećava autentičnost i vrijednost tih proizvoda.

S druge strane, suvremena poljoprivreda donosi sa sobom nove tehnologije, nove sorte biljaka i postupke koji zahtijevaju uvođenje novih pojmova. Globalizacija i razvoj znanosti utječu na to da se poljoprivreda neprestano mijenja, a s njom i jezik kojim je opisujemo. Novi leksik je neophodan kako bi se precizno opisali svi ti noviteti i kako bi se poljoprivrednici mogli međusobno razumjeti i pratiti svjetske trendove.

Kako uskladiti ova dva, naizgled suprotna procesa? Očuvanje arhaizama ne znači odbacivanje novog, već traženje ravnoteže. Potrebno je dokumentirati stare nazive, uključiti ih u rječnike i leksikone, te ih popularizirati. Istovremeno, treba prihvatiti nove pojmove, ali uz nastojanje da se oni što bolje uklape u postojeći sustav i da budu razumljivi svima. Obrazovanje igra ključnu ulogu u ovom procesu. Mlađe generacije treba upoznati s važnošću očuvanja tradicije, ali i s prednostima koje donose nove tehnologije.

Zaključno, očuvanje arhaizama i uvođenje novih leksema dva su komplementarna procesa koja koegzistiraju. To su procesi koji su nerazdvojivi i prožimaju se na više načina te su oba važna za očuvanje kulturne baštine i razvoj poljoprivrede. Današnja poljoprivredna tehnologija ne može, a da barem djelomično, ne bude opisana poljoprivrednim arhaičnim leksikom. Dok je istovremeno neminovno da se osuvremenjivanjem poljoprivredne tehnologije u suvremeni jezik uvode poljoprivredni neologizmi koji opisuju i imenuju moderne i suvremene poljoprivredne tehnologije današnjice. Kroz pažljivo usklađivanje ova dva procesa možemo osigurati da poljoprivredni jezik bude bogat, živ i prilagođen potrebama modernoga društva.

5. Zaključak

Značajnost poljoprivredne proizvodnje u Slavoniji i Baranji ne ogleda se samo u gospodarskom segmentu, već i u tradiciji i očuvanju poljoprivredne proizvodnje koja seže daleko u prošlost. Budući da je poljoprivreda generacijama neraskidivo vezana uz život slavonskog stanovništva i kao takva jedan od najprepoznatljivijih elemenata u vanjskoj i unutrašnjoj percepciji regije, stanje poljoprivrede bitna je komponenta identiteta Slavonije. Nažalost, u Hrvatskoj još uvijek prevladava klasična percepcija sela i poljoprivrede, koja uz njih veže pojmove poput hrane, radne snage, neobrazovanosti i zaostalosti. Ona se mora zamijeniti novom percepcijom u kojoj dominiraju vrijednosti proizvodnje zdrave hrane i organske proizvodnje za koje je potrebno puno znanja i umijeća, zatim zaštititi tla i očuvanja okoliša, održavanje bioraznolikosti i mozaičnosti krajobrazu, ekološka proizvodnja i sl. U pogledu na selo doći će do bolje percepcije života na selu umjesto daljnje degradacije i napuštanja ruralnih područja.

Uz sve brži napredak poljoprivredne proizvodnje, nove mehanizacije, mijenjaju se i nazivi koji se koriste u poljoprivredi. Neki od tradicionalnih naziva postaju manje uobičajeni, dok se novi nazivi, koji odražavaju nove tehnologije i prakse, uvode u svakodnevnu upotrebu.

Osim promjene samih naziva, osuvremenjivanje poljoprivredne mehanizacije utječe i na način na koji se poljoprivrednici izražavaju. Tradicionalni dijalekti i fraze, koji su se prenosili s generacije na generaciju, polako nestaju i zamjenjuju se novim terminima i izrazima.

Ukratko, osuvremenjivanje poljoprivredne mehanizacije ima značajan utjecaj na poljoprivredne nazive. Tradicionalni nazivi postaju manje uobičajeni, dok se uvode novi nazivi koji odražavaju nove tehnologije i prakse. Ova promjena naziva odražava šire promjene u načinu na koji se poljoprivreda danas obavlja.

Uvođenjem novih alata pa čak i cijelih sustava poljoprivredne mehanizacije, dolazi do potrebe za novim imenovanjima, no pri tome treba naći načina kako očuvati stare nazive i ne zaboraviti ih. Primjerice, u prošlim vremenima poljoprivredni su se radovi

obavljali uz pomoć konja, volova ili ručnog rada. Danas su traktori postali osnovni alat suvremenih poljoprivrednika, zamjenjujući tradicionalne nazive poput „oranja s volom” ili „kosiranje srpom”. Također uvođenje kombajna u polja dovelo je do revolucije u žetvi žitarica i drugih usjeva. Tradicionalni nazivi poput „žetve srpom” ili „vršidbe” postaju sve manje uobičajeni, dok se „kombajniranje” koristi za opis mehaniziranog procesa žetve. Kada je o navodnjavanju polja riječ, suvremeni sistemi navodnjavanja, poput „kap-po-kap navodnjavanja” i „sprinkler sustava”, zamjenjuju tradicionalne metode navodnjavanja poput kanala i bunara. Tako nazivi poput „zalijevanja konopom” ili „navodnjavanja kanalima” postaju manje korišteni. Najveće promjene donose najnoviji moderni sustavi GPS tehnologije i preciznog poljoprivrednog gospodarstva čije je uvođenje dovelo do novih naziva poput „GPS usmjeravanja”, „varijabilne stope aplikacije gnojiva ili zaštitnih sredstava” i „karta prinosa”. Ove nove tehnologije znatno mijenjaju način na koji se poljoprivrednici bave poljoprivredom, što dovodi do novih pojmova i fraza.

Nameće se neizbježno pitanje - Na koji način očuvati arhaizme u poljoprivredi? Uz rječnike, dijalektološke rječnike, kroz etnografske opise ljudi i njihovih nekadašnjih običaja koji su vezani za rad kroz poljoprivrednu godinu, jedan od kvalitetnijih načina kako sačuvati stare lekseme, koji su vezani uz poljodjelstvo, okupljanje je poljoprivrednih alata i oruđa u svojevrsnu muzejsku zbirku. U njoj bi se oni čuvali od zaborava te bi prikazivali poljodjelski rad nekada prije digitalizacije i novih tehnologija, ali bi se ujedno njihovim opisom sačuvali i njihovi nazivi koji su danas manje u uporabi, ali još uvijek donekle prepoznatljivi.

Očuvanje dijalektalnog leksika poljoprivrednog oruđa važno je za očuvanje lokalne kulture i identiteta. Muzejske zbirke stare poljoprivredne mehanizacije mogu igrati ključnu ulogu u tom procesu kroz izlaganje muzejskih primjeraka, edukativne programe, istraživanje, suradnju i digitalizaciju.

Muzejska zbirka stare poljoprivredne mehanizacije također može igrati ključnu ulogu u očuvanju i promociji leksika koji imenuje dijelove poljoprivrednog oruđa. To se može postići na način da se predmeti iz zbirke označe njihovim dijalektalnim nazivima, uz navođenje standardnog hrvatskog naziva u zagradi. Uz eksponate se mogu postaviti i informativne ploče s opisima predmeta i njihove upotrebe, uključujući i dijalektalne izraze vezane za njih. Muzej može organizirati vođene ture na kojima će se publici posebno predstaviti dijalektalni nazivi poljoprivrednog oruđa.

Digitalizacija i nove tehnologije imaju mnogo svojih pozitivnih strana pa ih tako treba iskoristiti sa svrhom digitaliziranja zbirke stare poljoprivredne mehanizacije i dijalektalnog leksika. To može uključivati izradu online kataloga, snimanje videozapisa o predmetima i izrazima te stvaranje interaktivnih edukativnih materijala uključujući zvučne zapise dijalektalnih arhaizama. Digitalizirana zbirka može biti dostupna široj publici na mrežnim stranicama muzeja i društvenim mrežama.

Očuvanje arhaizama u poljoprivrednom nazivlju od značaja je iz više razloga. Najprije,

arhaizmi predstavljaju vrijednu jezičnu baštinu koja svjedoči o dugotrajnoj poljoprivrednoj tradiciji i kulturi. Drugo, često su izrazito precizni i slikoviti, te na jedinstven način opisuju poljoprivredne procese, alate i pojmove. U konačnici, oni mogu služiti kao edukativni alat za upoznavanje mladih generacija s poljoprivrednom prošalošću.

No, s druge strane, neminovna je i modernizacija poljoprivrednog nazivlja. Napredak poljoprivredne tehnologije donosi nove alate, prakse i koncepte koji se ne mogu adekvatno opisati tradicionalnim arhaizmima. Uvođenje novih termina nužno je za preciznu komunikaciju i razumijevanje suvremenih poljoprivrednih praksi.

Dakle, očuvanje arhaizama i modernizacija nazivlja nisu međusobno isključivi procesi. Važno je pronaći ravnotežu koja će osigurati da se vrijedna jezična baština sačuva, a da se istovremeno omogući precizna komunikacija u suvremenim poljoprivrednim praksama.

Literatura

- Barač, Ź., Plaščak, I., Jurić, T., Kovačić, Đ., Zimmer, D., Jurišić, M., ... i Čosić, D. (2022). Analiza održavanja poljoprivredne tehnike. In 57. hrvatski i 17. međunarodni Simpozij agronoma (pp. 609-613).
- Barišić, N. (2017). Stručna interpretacija lokalnih (zavičajnih) priča i tradicija. Analiza na slučaju utjecaja Vojne krajine na kulturu, jezik, pjesmu i ples mog zavičaja. *Pro tempore*, (12), 59-65.
- Bićanić, R. (1951): Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji (1750-1860). Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, XV
- Bijelić, B. (2019). Đakovo i Đakovština na stranicama Glasa Slavonije 1945.-1952. godine. *Zbornik muzeja Đakovštine*, 14(1), 185-225.
- Bojanić, M., Redep, M. i Źugaj, M. (1990). Posjedovna struktura Virovitičke Źupanije u svjetlu popisa gospodarstava iz 1895. godine. *Ekonomski vjesnik: Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, 3(1), 55-66.
- Brandić, I., Sito, S., Kovačev, I., Fabijanić, G., Čopeć, K. i BilandŹija, N. (2022). Trendovi razvoja mehanizacije u prikupljanju biomase energetske kulture. *Glasnik zaštite bilja*, 45(4.), 70-80.
- Brlobaš, Ź. (2017). Rječnički prinos staroštokavskomu govoru. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 43(2), 483-490.
- Ciganj, J. (2018). Održavanje i popravak strojeva u PJ” Povrtlarstvo”-” Vupik” d. d.
- Cvitković, J. (2019). Vućedolska kultura na području istočne Slavonije.

- Čakarić, S. (2022). Socijalno-ekonomska problematika Slavonije u romanima Mrtvi kapitali i Među svjetlom i tminom Josipa Kozarca.
- Galović, F. (2023). Govor srednjega Lipovca u svojim leksičkim specifičnostima. *Studia Polensia*, 12(1), 77-100.
- Grahovac, P. (1999). Rudolf Bičanić o seljaštvu, selu i poljoprivredi. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, (143), 45-64.
- Heffer, G., Vidaković, I., Rozing, G., Barač, Ž. i Ausec, A. (2018). Analysis of wear of disc harrows on direct seeding machine (no-till).
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Preuzeto s <https://www.enciklopedija.hr/clanak/arhaizam>, pristupljeno: 3. 9. 2024.
- Jelkić, T. (2023). Elementi i percepcija regionalnog identiteta Slavonije.
- Marković, I. (2009). Podjela i raspad kućnih zadruga u Slavoniji u 19. stoljeću. *Scrinia Slavonica*, 9 (1), 221-231. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/61598>
- Maticka, M. (1974). Proučavanje razvoja poljoprivrede i ekonomsko-socijalnog položaja seljaštva u Hrvatskoj 1918-1941. godine u našoj poslijeratnoj literaturi. *Časopis za suvremenu povijest*, 6(1), 71-94.
- Matijaško, N. (2007). 25 godina Podravkinog Muzeja prehrane. *Podravski zbornik*, (33), 237-246.
- Mujić, M. i Radić, M. (2010). Govor Prkovaca. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis*, 4(4), 205-214.
- Pavošević, N. (2012). Leksik Reljkovićevog satira.
- Rašić, M. i Kolar, E. B. (2023). Prinosi Marije Znike hrvatskoj dijalektalnoj leksikografiji. *Šokačka rič* 21, Osijek
- Sarjanović, I. (2014). Slavonija - identitet regije i regionalna samoidentifikacija (Disertacija). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:217:612635>
- Šimončić-Bobetko, Z. (1988). Agrarna reforma i kolonizacija na veleposjedu Donji Miholjac 1919–1941. godine. *Časopis za suvremenu povijest*, 20(1-2), 55-71.
- Šinko, V. (2020). Hrvatsko-mađarski jezični kontakti (Doctoral dissertation, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Humanities and Social Sciences. Department of Croatian Language and Literature).
- Šundalić, A. (2003.): Retradicionalizacija ili revitalizacija ruralnog prostora Slavonije i

Baranje, u: *Razvojne perspektive ruralnog svijeta Slavonije i Baranje: zbornik radova sa skupa*, 77-94

Tomek, J. (2022). Srednjoeuropska kolonizacija Slavonije i Srijema tijekom 18. st. *Pro tempore*, (17), 249-266.

Znika, M. (2010). Podgajački zvon: leksikografsko-etnografski prinosi iz donje Podravine, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

Znika, M. (2017). Rječnik podgajačkoga govora. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

Živaković-Kerže, Z. (2014). Utjecaj ratnih posljedica na gospodarstvo Slavonije i Srijema. *Mostariensia-časopis za društvene i humanističke znanosti*, 18(1-2), 61-74.

Archaisms in the names of agricultural tools – dialectological and semantic analysis

Marija RAŠIĆ

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, PhD student, Faculty of Education, Cara Hadrijana 10, Osijek, Croatia

marija.rasic.prof@gmail.com

Emina BERBIĆ KOLAR

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Education, Cara Hadrijana 10, Osijek, Croatia

eberbic@foozos.hr

Daniel RAŠIĆ

Center for Soil, Vinkovačka cesta 63c, Osijek, Croatia

daniel.rasic@hapih.hr

Abstract

The aim of this scientific work is to investigate the use of archaisms in the names of old agricultural tools and their contemporary application in the context of agriculture. By combining a dialectological approach with the study of agricultural practice, it is investigated how traditional tool names preserved in local dialects are used in modern conditions.

Changes in agricultural trends often lead to innovations in the design and functionality of agricultural tools and implements. As technology develops and adapts to the needs of modern agriculture, so do the names and language used to describe these tools. The introduction of new technological solutions such as automation, robotics or precision agriculture requires new naming of tools to reflect their functions and performance. Globalization of the agricultural industry leads to the integration of foreign terminologies and names, which further changes the language of agricultural practice. This dynamic relationship between the development of technology, adaptation of agricultural tools and changes in language reflects the evolution of agricultural activity itself and emphasizes the importance of continuous monitoring and adaptation of language patterns in accordance with changes in the agricultural sector.

In the first part of the paper, archaisms in the names of agricultural tools and implements that were used in the past are analyzed, and their history and semantic changes over time are investigated. Emphasis is placed on local dialects of the Štokavian dialect and regional variants of names, exploring their diversity and cultural importance.

The second part examines how these archaisms have been preserved or modified in modern agricultural vocabulary. Through examples from practice at the OPGs of Osijek-Baranja County, the survey analyzes how and to what extent traditional tool names are used in the modern context of agricultural technology and practice, investigating their functionality and semantic adaptation.

Through this interdisciplinary analysis, the work contributes to the understanding of the connection between linguistic phenomena, cultural heritage and practical application in agriculture. In addition, the importance of preserving local dialects and traditional names in the modern world is emphasized in order to preserve cultural diversity and the richness of linguistic heritage.

Keywords: agriculture, agricultural tools, dialectology, mechanization

Key message of the paper: Changes in agricultural trends lead to innovations in agricultural tools. As technology adapts to the needs of modern agriculture, the language used to describe these tools also changes. The paper presents archaisms in the names of agricultural tools that were used in the past and explores their application and semantic changes over time.